

Gjerstad kyrkje.

På ein åsrygg mellom Skistad og Revheim ligg Møsåsen. Det er ting som tyder på at denne staden kan ha vore ein samlingsstad for å halda gudsteneste (messe) før det vart bygd kyrkje på Gjerstad. Ein av prestane ved Hamre kyrkje kan ha kome dit og halde gudsteneste ein gong iblant i sommarhalvåret. Dette kan ha gått føre seg i eit hundreår eller vel så det før bøndene i Gjerstadsokna samla seg om å få bygt ei kyrkje.

Stavkyrkje bygd om lag 1210.

Sogegranskarane reknar med at den fyrste kyrkja på Gjerstad vart bygd heilt i byrjinga av 1200-talet, og at det var ei stavkyrkje. På den tida bygde dei anten steinkyrkjer eller stavkyrkjer. Det finst ikkje restar etter noko steinkyrkje, så ho må ha vore av tre. Men me kan slå fast at det har stått kyrkje på Gjerstad i 800 år. Noko av inventaret frå den gamle stavkyrkja finst enno, m.a. ein klebersteins døypefont og nokre dørar til kyrkjebenker som no er på Bergen museum. Grupa som de no kan sjå over korbogen, Jesus på krossen med ein kvinnefigur på kvar side, er og truleg frå denne kyrkja. Dei gamle stavkyrkjene med tre-tak var utsette for ver og væte, og når vedlikehaldet stundom vart forsømt, kom dei i forfall. Frå først av var det vanlegvis ikkje benker i ei stavkyrkje, så etter at dei kom inn, vart nok kyrkja etter kvart for lita til å romma folket i den vide sokna.

Tømmerkyrkje bygd i 1622.

Omkring år 1600 vart det innskjerpa frå konge i København at lehns mannen på Bergenhus lehn måtte sjå til at kyrkjene vart haldne vedlike og at nye vart bygde. Det førte til at det vart bygd mange nye kyrkjer i heile Norhordland. No var byggemåten forandra, og det vart reist ei tømmerkyrkje i 1622 på same kyrkjestaden som den gamle stavkyrkja.. Etter det me kjenner til var kyrkja temmeleg lik den som står på Hamre i dag. Ho var og truleg bygd på same tid og av same byggmeisteren, Johannes Ellingsønn Revheim. Men kyrkja vart bygd på same staden som den gamle stavkyrkja stod, og folk måtte kunna samlast til gudsteneste i byggeperioden og. Difor vart den nye kyrkja bygd ut over den gamle. Når så kyrkja var ferdig bygd, vart stavkyrkja riven og boren ut or den nye tømmerkyrkja. Det var ikkje offentlege tilskot å få til kyrkjebygg på 1600-talet, så bøndene måtte hjelpast åt med materialar, arbeid og økonomi. Men det var god skog i bygdealmeninga ved Storevatnet, og arbeidshjelp var det nok av. Bøndene hogg tømmer, køyrde det fram, kløyvde det opp til plankar og bord og samla seg om byggeprosjektet. Etter eit par år stod den nye kyrkja ferdig, tjørebredd, høgrest og fin. Ein del av bygdefolket som kom inn i denne kyrkja for fyrste gong, fann att stolestadene sine frå den gamle stavkyrkja sidan tømmerkyrkja vart bygd ut over den gamle, og golvet og stolestadene frå den gamle fylgde med. Rett innanfor døra stod døypefonten, for borna skulle døypast før dei vart borne heilt inn i kyrkja. Seinare vart dette forandra, og ein engel som hang i ei tynn stong ned frå taket, held eit tinnfat som vart brukt til døypefont. Fremst i koret var altertavla med Moses og Aron på kvar side. Midtfeltet var krossfestingsgruppa som de ser over kordøra. Ho har altså vore med i alle dei tre kyrkjene som har stått på denne staden.

Eit klenodium for ettertida kom inn i kyrkja i 1851. Det var glaslysekruna som heng fremst i kyrkja. Før ho kom til Gjerstad, hang ho i storstova til Garmann-slekta i Mjelddalen. Denne familien hadde tidlegare vore eigarar av kyrkja. Sorenskrivargarden i Mjelddalen var i Garmannslekta i mest 200 år, frå 1653 til 1838. Lysekruna er laga på øya Murano like utanfor Venezia. Slike glaslysekruner var svært populære blant rikfolk på 1700-talet, og ho er truleg laga ein gong i 1770-åra. Men motane skifta før og, så lysekruna vart gjeven til Gjerstad

kyrkje. Ho var litt øydelagd ei tid, men i 1981 tok Kristoffer Foldøy på Hamre dei skadde delane med seg til Italia, og fann fram til dei verkstadene som hadde teke vare på den gamle glasblåsarkunsten, så me fekk lagd nye delar.

Noverande kyrkje frå 1870.

Ved ein visitas i 1868, fann prosten ut at kyrkja var for lita, og han bad om at det vart bygd ny. I mars 1869 vart det bestemt å byggja ny kyrkje, og ho skulle byggjast i den stilen som då var vanleg: Ei høgrest, kvit kyrkje. Det vart vald ein byggjekommisjon, og han arbeidde raskt. For å spara pengar, vart det søkt om å få riva ned gamlekyrkja og bruka det som var råd av dei gamle materialane i den nye. 2. påskedag 1870 var siste gudstenesta i den gamle tjørebredde tømmerkyrkja frå 1622, og det vart full fart i byggearbeidet. I soga om Gjerstadkyrkja er det levande skildra korleis dei reiv ned gamlekyrkja og selde på auksjon til høgstbydande alt av inventaret som ikkje kunne nyttast i nykyrkja. Den nye kyrkja vart reist, og allehelgensdag same året vart ho vigsla og teken i bruk. Ho hadde kosta 29.008 kr.

Men åra gjekk, og det vart sett på ein del manglar ved kyrkja som ein ynskte å retta opp i. I 1938 vart nokore tankar for restaurering og vøling lagde fram for soknemøtet. Men denne saka gjekk mykje tregare enn då dei bygde ny kyrkje i 1870. Krigen 1940-45 skipla planane for ei tid. Fyrst i 1956 vart eit omfattande restaureringsarbeid sett i gong. Døra på venstre sida vart attbyggt. Vedomnane vart fjerna og erstatta med elektriske. Nye rektangulære vindauge kom i staden for dei gamle med spiss avslutning oppe. Det vart bygd to nye sakristi, eit prestesakristi på høgrestida og eit barnesakristi på venstre. Så vart korbogen utvida, og kyrkja vart nymåla innvendig og utvendig. Og me fekk nye kyrkjebenker. På grunn av roteskader vart det og bygt nytt tårn. Med det fekk kyrkja den utsjånaden som ho har i dag.

I ”Soga om Gjerstadkyrkja” som kom ut første gongen i 1932, har Johannes Rongved eit dikt som gjev uttrykk for kjenslene mange har til kyrkja vår. Me skal ta med første verset:

Høgreist vår kjære kyrkje stend
vent på den innvigde valen.
Midt i den gilde Gjerstad grend
skodande vidt over dalen.
Kallar med klokkeklang frå tårn
moderleg sine sokneborn,
hit til den høgkvelvde salen.

(Etter ”Soga om Gjerstadkyrkja”
av Johs. Litleskare,
ny utgåve 1988)

Ø.V.